

SAS: ONTSNAPPEN AAN DE NAZI'S

Damien Lewis bij Boekerij:

Agent Josephine
SAS nazi-jagers
SAS ontsnappen aan de nazi's

Damien Lewis

SAS: ontsnappen aan de nazi's

De spectaculairste vluchtpogingen van de SAS
tijdens de Tweede Wereldoorlog

Vertaald door Ralph van der Aa

ISBN 978-90-492-1004-5

ISBN 978-94-023-2875-2 (e-book)

NUR 320

Oorspronkelijke titel: *SAS Great Escapes*

Vertaling: Ralph van der Aa

Omslagontwerp: Blacksheep Design, bewerkt door

Pinta Grafische Producties

Zetwerk: Mat-Zet bv

© 2021 Damien Lewis

© 2026 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Voor de geweldige ontsnapte gevangenen over wie
in dit boek wordt geschreven.

En voor iedereen die uit de klauwen van de vijand
wist te ontkomen om de strijd tegen de nazistische
tirannie te kunnen voortzetten.

Helden zijn doorgaans heel gewone en
onopvallende mensen.

Henry David Thoreau

Inhoud

Noot van de auteur	11
Voorwoord	13
1: Ontsnapping uit Colossus	17
2: Mouterij en achtergelaten op zee	77
3: Van de woestijn in Afrika naar het ijskoude noorden	119
4: Ontsnappen of sterven	169
5: Onbreekbaar	207
6: Hitlers Kommando Order verslaan	245
7: Achter vijandelijke linies	291
Dankwoord	341
Register	344
QR-code	349

Noot van de auteur

Er zijn helaas maar weinig overlevenden van de operaties uit de Tweede Wereldoorlog die in dit boek aan de orde komen. Gedurende het tijdsbestek waarin ik dit boek heb geschreven en research heb gedaan, heb ik geprobeerd met zo veel mogelijk overlevenden in contact te komen, en ook met familieleden van overledenen. Als er meer getuigen zijn van de verhalen die in dit boek worden verteld, neemt u dan alstublieft contact op, dan zal ik mijn best doen in latere drukken meer herinneringen toe te voegen.

De tijd die geallieerde militairen als vrijwilligers bij de Special Service dienden was vaak traumatisch en omgeven door geheimzinnigheid. Velen kozen ervoor hun verhalen mee het graf in te nemen. Herinneringen verschillen vaak van elkaar en kennelijk geldt dat nog het meest voor herinneringen aan operaties achter vijandelijke linies. De schriftelijke getuigenverslagen die nog bestaan verschillen qua gedetailleerdheid en tijdschaal, en soms zijn locaties en de chronologie van de gebeurtenissen in tegenspraak met elkaar. Ik heb echter geprobeerd er een kloppend verhaal van te maken, met de juiste chronologie, locaties en gebeurtenissen.

Waar verschillende verhalen over een bepaalde missie wel heel

erg van elkaar lijken te verschillen, heb ik gebruikgemaakt van het ‘meest waarschijnlijke’ scenario om te reconstrueren waar, wanneer en hoe gebeurtenissen hebben plaatsgevonden. Als twee of meer getuigen of bronnen op een bepaald tijdstip, een bepaalde plaats of een bepaalde volgorde van de gebeurtenissen wijzen, heb ik ervoor gekozen dat verslag als het meest waarschijnlijke te gebruiken.

Desondanks komen alle fouten wat dit betreft volledig voor mijn rekening en ik wil die in latere uitgaven graag corrigeren. Evenzeer heb ik geprobeerd te achterhalen wie het auteursrecht bezat van de foto’s, tekeningen en andere afbeeldingen en materialen die in dit boek zijn gebruikt, maar dat was niet altijd makkelijk. Ook wat dat betreft geldt dat ik eventuele fouten in latere uitgaven graag ongedaan wil maken.

Voorwoord

In 2016 had ik het geluk benaderd te worden door een invloedrijk lid van het Special Air Service-regiment, dat me vroeg of ik het verhaal zou willen vertellen over hoe de SAS Hitlers oorlogsmisdadigers in de directe nasleep van de Tweede Wereldoorlog had opgespoord. Ik had wel over dit ongelooflijke verhaal gehoord maar wist dat het zonder toegang tot betrouwbare bronnen – verslagen, oorlogsdagboeken, persoonlijke herinneringen – afkomstig uit de periode van de Tweede Wereldoorlog zelf, onmogelijk zou zijn het te vertellen. De betreffende persoon kon me dat allemaal bieden, en zelfs nog meer, en daar ben ik ontzettend dankbaar voor. Ik was heel trots op het resulterende boek, *SAS nazi-jagers*.

Op een bepaald moment in het verhaal dat in het boek wordt verteld en dat in het najaar van 1944 speelt, werd een Canadese piloot neergeschoten boven de grens tussen het bezette Frankrijk en Duitsland. Die man, kapitein Ronald Lewis ‘Lew’ Fiddick, wist aan de vijand te ontkomen en met behulp van het Franse verzet contact te leggen met de militairen van de SAS die in de Vogezen ver achter de linies opereerden. Deze mannen zouden later de kern vormen van de SAS-eenheid die jacht maakte op nazi’s en enkele van de moeilijkst te pakken oorlogsmisdadigers zou op-

sporen, tot hun operaties in 1948 overhaast werden beëindigd.

De bliksemanvallen die de SAS in de Vogezes uitvoerde waren legendarisch. Deze elitetroepen hadden als doel 'de kop van de nazislang af te snijden' en hadden het gemunt op hoge Duitse officieren achter de linies. Ze schoten hun wagens aan flarden of bliezen ze op, om zich vervolgens als een schim weer terug te trekken in de donkere bossen en heuvels van de Vogezes. Maar met name het verhaal van Fiddick sprong in het oog. Hij was tot erelid van de SAS benoemd na de indrukwekkende manier waarop hij aan de vijand had weten te ontkomen toen zijn vliegtuig was neergehaald. Hij had uit handen van de Duitsers weten te blijven en was helemaal vanuit de door de oorlog geteisterde Vogezes teruggekeerd naar de eigen linies.

Sindsdien ontwikkelde ik een fascinatie voor vergelijkbare verhalen over de verbluffende moed, de vindingrijkheid en het doorzettingsvermogen waarmee leden van de SAS enorme risico's namen om te voorkomen dat ze door de vijand gevangen werden genomen, vanaf de eerste jaren sinds de oprichting van de eenheid tot aan het einde van de Tweede Wereldoorlog, en in alle landen waar ze actief waren. Er zijn heel veel van dat soort verhalen en de zeven die ik voor dit boek heb geselecteerd geven een goed beeld van de vele locaties waar en de manieren waarop zulke ontsnappingen zijn verwezenlijkt. Enkele van de sleutelfiguren komen erin voor. Het zal overbodig zijn om te zeggen dat er nog tientallen andere boeken met al even fascinerende en indrukwekkende verhalen hadden kunnen worden geschreven.

De verhalen die ik heb uitgekozen belichamen de kameraadschap en de instelling van de leden van de Special Forces die tijdens de Tweede Wereldoorlog wisten te ontsnappen. Natuurlijk waren de onvoorstelbare inspanningen die in dit boek worden beschreven niet uniek voor de SAS; andere elitekorpsen en zelfs reguliere eenheden kunnen bogen op hun eigen heldhaftige ver-

halen. Maar aangezien de SAS dergelijke ontsnappingstechnieken als eerste uitvoerde en verder perfectioneerde, is het niet meer dan terecht dat de verhalen over hun heldendaden leidend zijn.

Met die gedachte in mijn achterhoofd wil ik u meenemen naar het eerste verhaal in een dramatische reeks van ontsnappingen die plaatsvonden tussen de eerste oorlogsjaren tot aan de alleraatste fase.

1

Ontsnapping uit Colossus

De vloot van acht Armstrong Withworth Whitley middelgrote bommenwerpers vloog over het door de maan verlichte Siciliaanse landschap met als bestemming het Italiaanse vasteland. In de vliegtuigen zaten 36 commando's die vastbesloten waren een ongekend moedige missie uit te voeren waarvan de kans klein leek dat er iemand levend van zou terugkeren. Ze vormden het elfde Special Air Service Battalion – de voorloper van de Special Air Service – en er waren enkele van de allerbeste Britse militairen bij betrokken.

Vier dagen eerder hadden ze gehuiverd in de ijskoude regen en mist van de Engelse winter terwijl de ogenschijnlijk onverslaanbare Duitse oorlogsmachine het eiland naar de vergetelheid probeerde te bombarderen. Nu gingen ze een ongekend gewaagde operatie uitvoeren die was goedgekeurd door Winston Churchill. Het plan was om gedropt te worden in het hart van Mussolini's fascistische Italië en vervolgens een aquaduct op te blazen dat drie miljoen Italianen van drinkwater voorzag, het Acquedotto Pugliese.

Als het plan slaagde, zou niet alleen de watervoorziening van de grote steden in het zuiden vernietigd worden maar ook die

van de belangrijkste havens van het land, waaronder Taranto en Brindisi, die van cruciaal belang waren voor de Italiaanse campagne in Noord-Afrika. Als die havens verstoken waren van water zouden ze weleens volledig gesloten kunnen worden, wat een enorme opsteker zou betekenen voor de Britse oorlogsinspanningen.

De bevelvoerend officier van de commando's was majoor Trevor Allan Gordon Pritchard, die als bijnaam 'Tag' had. Volgens hem zou de missie, met als codenaam Operatie Colossus, 'een experiment zijn om te zien waar we toe in staat zijn. We zijn pioniers, of proefkonijnen, hoe je het maar wil zien.' Ze waren inderdaad proefkonijnen, want dit zou de eerste luchtlandingsoperatie van geallieerde strijdkrachten zijn. Er waren nooit eerder parachutisten ingezet om tegen de vijand te vechten.

Een van Pritchards mannen, luitenant George Paterson, van Canadese komaf en van beroep geniesoldaat – een explosieven-expert – zou een cruciale rol spelen. De 1 meter 90 lange Paterson – wiens bijnaam 'de grote Canadees' was – was een gemiddelijke maar spijkerharde boom van een kerel uit Kelowna in British Columbia. In het vliegtuig op weg naar hun bestemming was hij echter op van de zenuwen.

Over zijn koptelefoon hoorde Paterson de piloot van de Whitley meedelen dat ze over twintig minuten zouden springen. Hij schudde zijn korporaal, Jack Watson, wakker en begon ook de anderen wakker te schudden. Zijn mannen leken minder last van de zenuwen te hebben dan hij, want de meesten hadden de hele vlucht diep geslapen.

Toen het rode licht groen werd, vermande Paterson zich en sprong het donker in. Hij zweefde omlaag in de richting van het platteland. Onder en boven hem hingen de andere mannen van zijn eenheid ook onder een linnen parachute. Terwijl zijn ogen zich aanpasten aan het donker kreeg hij het aquaduct in het oog.

De contouren van het bouwwerk staken duidelijk zichtbaar af tegen de bergen.

Toen ze eenmaal veilig waren geland, haalden ze hun wapens en explosieven uit de containers die ook door de Whitley waren gedropt. Uitgerust met alle benodigde spullen begonnen ze langs de bergwand naar het aquaduct te klimmen. In de verte werd de stilte verbroken door het vage gerommel van explosies. Dat moesten de twee Whitley-bommenwerpers zijn die als afleiding het spoorwegemplacement in Foggia aanvielen, een cruciale schakel in de Italiaanse oorlogslogistiek. Hopelijk zouden militairen die de Britse vliegtuigen over hadden zien vliegen denken dat alle toestellen betrokken waren bij dat bombardement. Dat was in elk geval het plan.

Toen Paterson en zijn mannen bij het aquaduct arriveerden, werden ze door de leider van de missie, Pritchard, bijgepraat. Er was dubbel slecht nieuws. Ten eerste werd de Whitley met het hoofdteam geniesoldaten aan boord vermist, samen met het leeuwendeel van hun explosieven. Paterson was de enige geniesoldaat die er nog was, en het was nu aan hem een plan te bedenken waarmee het aquaduct vernietigd kon worden. En toen de commando's al hun explosieven verzamelden, bleken ze alles bij elkaar driehonderd kilo te hebben, slechts een derde van de verwachte hoeveelheid. Een deel was verloren gegaan in het vermiste vliegtuig, terwijl de rest nog in de bommenrekken van de Whitley moest liggen en niet was gedropt.

Paterson liet zich niet ontmoedigen en ging het doelwit inspecteren. Volgens de briefings bestonden de drie pijlers van het aquaduct uit metselwerk, en om dat te vernietigen was veel meer explosiekracht nodig. Het plan was geweest om alle drie de pijlers op te blazen zodat het aquaduct over de volle lengte uit elkaar zou spatten. Nu ze over zo weinig explosieven beschikten was dat onmogelijk, zeker nu ze wisten hoe het aquaduct daadwerkelijk in

elkaar zat. Het enige alternatief dat Paterson kon bedenken was om alle springstof op één pijler te concentreren en er het beste van te hopen. Hij begon de inhoud van de kisten met explosieven tegen het doelwit aan te stapelen en voegde er toen de ontstekers en een lange lont aan toe, waarna hij Pritchard liet weten dat alles klaar was.

Toen iedereen veilig afstand had genomen stak Paterson op 11 februari 1941 om 00.29 uur de lont aan en rende naar Pritchard toe, die dekking had gezocht achter een paar grote stenen. Maar terwijl de seconden wegtikten klonk er geen explosie. Uiteindelijk besloot Paterson te gaan kijken wat er aan de hand was, en hij nam Pritchard mee. Nadat ze een paar meter in de richting van het aquaduct waren geslopen, stopten ze toen er vóór hen een oorverdovende klap klonk.

Er schoot een wervelwind van puin de lucht in en het regende stenen en modder op de mannen. Terwijl de dikke mist van stof en rook langzaam optrok hielden de twee mannen hoopvol hun adem in: hadden de explosieven hun werk gedaan? De lucht klaarde op en er ontvouwde zich een prachtig schouwspel: het halve aquaduct was weggeblazen. De pijler die ze op de korrel hadden genomen was volledig vernietigd en een andere helde gevaarlijk voorover, zodat het water uit het Apulian Aquaduct als een waterval de diepte in stortte en vervolgens het dal erachter in stroomde.

Tegen alle verwachtingen in was Operatie Colossus geslaagd. Nu vertelde Tag Pritchard zijn commando's wat het ontsnapingsplan was: ze zouden in westelijke richting over de Apennijnen naar de Italiaanse westkust trekken. Over zes dagen zou de Britse onderzeeër HMS Triumph hen oppikken en in veiligheid brengen, maar alleen als ze op tijd waren.

De mannen hadden geen tijd te verliezen. Ze verdeelden zich in kleinere groepen in een poging te ontkomen aan een vijand

die op wraak zon. Majoor Pritchard leidde een groep, waarvan luitenant Anthony Deane-Drummond, zijn onderbevelhebber, ook deel uitmaakte. Luitenant Paterson nam de leiding over een andere groep. Ze trokken de besneeuwde bergen in om zo te proberen te ontkomen aan gevangenschap en het akelige lot dat hun vervolgens zou wachten.

Paterson wees zijn groep de weg over het bergachtige, verraderlijke terrein. Binnen de kortste keren liepen ze tot hun enkels door de ijskoude modder, die bij elke stap aan hun schoenen zoog. Om hun kostbare watervoorraad nog niet te hoeven aanspreken stopten ze bij elk beekje waar ze langskwamen om hun dorst te lessen. Vlak voor zonsopgang verstopten ze zich in een ondiepe kloof. Met gasstelletjes zetten ze thee voordat ze hun pemmikan en de vette havermoutpap verorberden die het hoofdbestanddeel van hun voedselpakketten vormden. De mannen gingen echter over hun nek van de zware, dikke substantie en degenen die het lukte om het eten binnen te houden kwamen al snel tot de ontdekking dat het spul een onwelkom tegenbezoek bracht.

De volgende dag verborgen ze zich zolang het licht was in de kloof en trokken pas toen het donker was weer verder. Het bleek een ware beproeving te zijn om over de hoge toppen van de Apennijnen te trekken. Het kostte Pritchard en zijn mannen de grootste moeite om in de bittere kou vooruit te komen. Ondanks een tweede zware nachtelijke mars hadden ze bij het aanbreken van de dag nog geen dertig kilometer afgelegd, doordat ze bij elke stap werden opgehouden door het ijs en de verraderlijke sneeuw.

Nadat ze zich een tweede dag hadden schuilgehouden, kwam Paterson tot de conclusie dat er niets anders op zat dan het risico te nemen over een weg te reizen om sneller vooruit te kunnen komen. Ze waren uitgeput, stijf van de kou en verzwakt door de honger en kwamen door de bergen te langzaam vooruit om op tijd te zijn voor de ontmoeting met de Britse onderzeeër. Over

die pikdonkere weg kwamen ze de eerste twee uur al tien kilometer vooruit. Het gaf hun nieuwe moed. Paterson joeg hen op tot ze voorbij een kruispunt bij een stenen brug aankwamen. Daar waren ze echter nog maar net overheen toen een groep zwaarbewapende carabinieri – Italiaanse militaire politie – plotseling met getrokken wapens tevoorschijn kwam.

Aanvankelijk probeerden Paterson en zijn mannen de Italianen ervan te overtuigen dat ze Duitse soldaten op een nachtelijke oefening waren, maar dat lukte niet. Intussen hadden zich ook plaatselijke bewoners verzameld: mannen, vrouwen en kinderen. Het waren er minstens honderd en sommigen waren gewapend met geweren. Het was Paterson en zijn mannen duidelijk dat verzet zinloos was en ze werden bijgedreven en geboeid op ezelskarren naar de gevangenis in een naburig dorpje gereden. Ze werden onder schot naar de cellen gebracht, waar ze tot de ontdekking kwamen dat enkele andere mannen die hadden meegedaan aan Operatie Colossus, onder wie hun commandant, Tag Pritchard, daar ook waren. Zij waren net een paar uur eerder opgepakt.

Na een onaangename nacht in de cel gingen de gevangenen per trein naar Napels. Daar werden ze naar de militaire gevangenis gebracht, een oud gebouw dat wel iets weg had van een middeleeuwse kerker. Terwijl Paterson in een cel werd gegooid liet zijn bewaker in gebrekkig Engels weten dat hij zou worden doodgeschoten. Eindelijk drong de harde waarheid door. Die nacht dacht Paterson dat hij spoedig geëxecuteerd zou worden. Hij moest aan zijn familie in Canada denken en aan zijn leven van voor de oorlog, waarin hij hard had gestudeerd en bier had gedronken met zijn vrienden. Ook dacht hij aan de blonde typiste op wie hij een oogje had. Bij zonsopgang werd hij naar een ander vertrek gebracht om verhoord te worden door de Questura, de geheime politie van het fascistische Italië. Maar ondanks

hun vele pogingen om informatie los te krijgen en ondanks de doodsb bedreigingen liet Paterson niets los.

Na enkele dagen was Paterson nog altijd niet geëxecuteerd. In plaats daarvan kreeg hij te horen dat de gevangengenomen deelnemers aan Operatie Colossus, aangezien ze parachutisten waren, behandeld zouden worden als krijgsgevangenen van de Britse luchtmacht. Toen ze naar een Italiaans vliegveld werden overgebracht waar een tijdelijk interneringskamp was ingericht, verbeterden de omstandigheden aanzienlijk. De commandant daar, ene kolonel Montalba, bleek een sympathieke man met hoogstaande principes te zijn. Hij verzekerde de mannen ervan dat ze behoorlijk te eten zouden krijgen, om de dag een bad konden nemen en mochten sporten. Zelfs in basisbehoeften als tandenborstels, zeep en handdoeken werd voorzien.

Maar wanneer kolonel Montalba er niet was, ging de Questura door met het verhoren van de commando's. Op een ochtend arriveerden er een fotograaf en een vingerafdrukkenspecialist van de Questura in de gevangenis. Pritchard weigerde medewerking en voerde aan dat ze krijgsgevangenen waren, geen gewone misdadigers. Toen kolonel Montalba terugkeerde op zijn basis werd hij zo woedend dat hij de apparatuur van de Questura verwoestte. Hij smiet de camera van de fotograaf en de vingerafdruksets kapot.

Nadat de gevangenen drie weken lang relatief aangenaam geleefd hadden, werden ze ontboden op het kantoor van kolonel Montalba. Opgetogen deelde hij mee dat ze zouden worden overgebracht naar een kamp in de bergen, in Sulmona. Ze konden zich verheugen op een prachtige omgeving, voortreffelijk eten en een overvloed aan wijn en sigaretten. Bovendien liet kolonel Montalba weten dat de andere Britse krijgsgevangenen daar ook zouden zijn. Hij voegde eraan toe dat het enige spijtige was dat het gezelschap van vrouwen er niet was toegestaan!

Niet veel later reisden Paterson en zijn gezelschap met de trein over besneeuwde bergtoppen en door dichte naalddwouden met slechts nu en dan een dorpje. Uiteindelijk kwam het stadje Sulmona in zicht. Bewaakt door 35 carabinieri moesten de Colossus-gevangenen een kleine tien kilometer naar de gevangenis marcheren. Daar werden ze opgesloten in kleine cellen zonder het gezelschap van andere gevangenen en waar ze niets omhanden hadden. De mannen werden prikkelbaar en raakten ontmoedigd. Kolonel Montalba bleek schromelijk te hebben overdreven met zijn beloften van een goed leven met lekker eten, wijn, gezelschap en vermaak.

Nadat ze een paar weken gevangen hadden gezeten in PG 78 in Sulmona kwam een zekere kolonel Fisk van de Amerikaanse ambassade in Rome langs om te controleren of ze goed werden behandeld. Paterson en de anderen smeekten hem ervoor te zorgen dat ze werden overgeplaatst naar een plek waar ze konden sporten en gezelschap van andere krijgsgevangenen hadden. Korte tijd later werden ze overgebracht naar het officierskamp. De barakken waren daar groter en er waren fitnessruimtes, maar het beste van alles was dat ze eindelijk samen waren met hun medegevangenen. Paterson kreeg een bed toebedeeld in een barak die 'Dominion House' heette en waar onder meer Australiërs, Nieuw-Zeelanders, Zuid-Afrikanen en Britten verbleven.

In deze nieuwe omgeving kwam Paterson tot de ontdekking dat de Italianen iedere krijgsgevangene zelfs een halve liter wijn per dag gaven. De meeste gevangenen spaarden hun wijn een paar dagen op om een feestje te bouwen, maar in Dominion House was het de gewoonte om alle wijn meteen op te drinken. Met de aanwezigheid van Paterson bestond de hoop dat ze konden vertrouwen op de zelfdiscipline en de ijzeren wil van de grote Canadees om het drankgebruik in de hand te houden, en hij kreeg meteen de verantwoordelijkheid over de wijnvoorraad in het Dominion House.